

УДК 343.133

Світлана Сорока

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет “Львівська політехніка”
soroka.sv66@gmail.com

Римма Римарчук

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет “Львівська політехніка”
rimma2@ukr.net

ФУНКЦІЯ ОБВИНУВАННЯ: ЗМІСТ ТА ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ

<http://doi.org/10.23939/law2020.26.266>

© Сорока С., Римарчук Р., 2020

Проаналізовано позиції науковців щодо визначення змісту кримінально-процесуальних функцій. Досліджено питання стосовно змісту, моменту виникнення та етапів реалізації кримінально-процесуальної функції обвинувачення. Акцентовано, що функція обвинувачення є рушійною силою кримінального процесу і сприяє виникненню інших кримінально-процесуальних функцій захисту і судового розгляду.

Ключові слова: суд, прокурор, слідчий, кримінальне провадження, кримінально-процесуальні функції, функція обвинувачення, функція захисту, функція судового розгляду.

Постановка проблеми. КПК України 2012 року на законодавчому рівні було задекларовано засаду змагальності, тому перед наукою кримінального процесу постала проблема визначення поняття функцій обвинувачення, захисту і судового розгляду. Науковцями сформульовані різні підходи до визначення поняття кримінально-процесуальних функцій, проте на сьогодні юридичною наукою не вироблено підходу до розуміння цієї правової категорії. Тому дослідження функції обвинувачення як основи побудови сучасного кримінального процесу вимагає чіткого визначення її змісту і етапів реалізації

Аналіз дослідження проблеми. Окремі аспекти розглядуваної проблеми привертали до себе певну увагу науковців: С. А. Альперта, Ю. М. Грошевого, В. Зеленецького, А. В. Іщенко, П. М. Каркач, М. В. Костицького, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, О. Р. Михайленка, М. М. Міхеєнка, В. Т. Нора, А. Л. Рівліна, В. А. Рогатюва, І. В. Сербулова, З. Д. Смітєнка, М. С. Строговича, М. Є. Шумила, І. Я. Фойницького, О. Г. Яновської та інших.

Мета статті – дослідити функцію обвинувачення у кримінальному процесі, визначити її зміст та етапи реалізації.

Виклад основного матеріалу. Будь-яку людську діяльність характеризують такі категорії: мета, завдання, функції, учасники, засоби, способи, структура, форма, гарантії, це стосується і кримінального провадження. Кримінальне провадження здійснюється учасниками процесу, які визначені кримінальним процесуальним законом. Кожний учасник процесу діє в певному напрямі відповідно до своїх завдань, визначених у ст. 2 КПК України. Напрями діяльності у кримінальному процесі, що зумовлені роллю та призначенням його учасників, називають функціями кримінального провадження. Серед науковців єдиного визначення поняття кримінально-процесуальних функцій немає. Так, М. С. Строгович під функцією визначав окремі види, напрями кримінально-процесуальної діяльності [1, с. 188]. С. А. Альперт виходив з того, що процесуальні функції – це виражені в законі основні напрями процесуальної діяльності, які здійснюються самостійними суб'єктами, котрим для досягнення відповідних цілей надано широкі права і повноваження на активну участь в кримінальному судочинстві [2, с. 13]. Ю. М. Грошевий дійшов висновку, що процесуальні функції – це “виражені у законі основні напрями процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального судочинства суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у справах з метою захисту своїх законних інтересів” [3, с. 23]. На нашу думку, поняття кримінально-процесуальної функції, сформульоване Ю.М. Грошевим, найбільш повно виражає сутність поняття процесуальна функція. КПК України поняття кримінально-процесуальної функції також не визначає і в той же час в ч.3 ст. 22 КПК України зазначено, що під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу [4]. Таким чином, законодавцем визначено три функції: державного обвинувачення, захисту та судового розгляду. Отже, кримінально-процесуальні функції виокремлюють сфери діяльності учасників кримінального провадження. Слід зазначити, що кожний учасник може виконувати лише одну функцію і не може перекладати її виконання на інших учасників. Такий підхід є основою побудови процесу змагального типу. Як зазначає В. Т. Маляренко, саме змагальність сторін спонукає суд правильно розглянути матеріали справи й ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення. До цього й зводиться сутність практичної значимості змагальності [5, с. 133]. Кримінально-процесуальна діяльність завжди характеризується взаємозалежністю трьох основних кримінально-процесуальних функцій обвинувачення, захисту та судового розгляду. При здійсненні кримінального провадження, а саме на першій його стадії досудового розслідування, на певному етапі починає реалізовуватись кримінально-процесуальна функція обвинувачення. Єдиної думки щодо визначення змісту функції обвинувачення також немає. Багато авторів намагались дати визначення функції обвинувачення. Так, П. М. Давидов визначав обвинувачення лише як твердження правоохоронних органів про вчинення злочину певною особою [6, с. 29]. А. Л. Рівлін, під обвинуваченням розуміє діяльність уповноважених на те осіб, що знаходить своє вираження у передбачених законом і послідовно здійснюваних ними актах та діях, які полягають у твердженні на підставі зібраних доказів винуватості певної особи у вчиненні злочину, в силу цього притягненні її як обвинуваченого, вимозі віддання до суду, засудження та покарання [7, с. 262]. І. В. Рогатюк зазначає, що сутність кримінально-процесуальної функції обвинувачення складає регламентоване законом спрямування діяльності суб'єктів обвинувачення (слідчого, прокурора, потерпілого та цивільного позивача, їх представників), що здійснюється шляхом твердження винуватості конкретної особи, яка вчинила злочин, і полягає у формуванні та пред'явленні обвинувачення, застосування до неї заходів процесуального примусу, у тому числі запобіжних заходів, збирання доказів винуватості цієї особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом [8, с. 11]. На нашу думку, сутність функції обвинувачення полягає в тому, що це основний напрям кримінально-процесуальної діяльності з викриття особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, а також підтримання і доведення висунутого їй обвинувачення в суді, яка реалізується поетапно залежно від виконання виду діяльності учасниками кримінального провадження.

Щодо моменту, з якого виникає функція обвинувачення у кримінальному процесі, то єдиної думки також немає. Одні автори дотримуються позиції що функція обвинувачення виникає з моменту складення протоколу про затримання особи як підозрюваного [9; 10, с. 426], інші ж вважають, що це відбувається з моменту повідомлення про підозру [11; 12, с. 20]. На нашу думку, найбільш правильною є позиція науковців що функція обвинувачення починає реалізовуватись з моменту складення протоколу про затримання особи як підозрюваного. Оскільки, відповідно до ч.1 ст. 207 КПК України особа може бути затримана у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесено законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України [4]. Отже, з моменту складення протоколу про затримання особи як підозрюваного до особи застосовують певні обмеження її прав і свобод, говориться про неї вже як про підозрювану, тобто є обґрунтовані підстави висунути особі певні обвинувачення.

Надалі функція обвинувачення реалізується у повідомленні про підозру. Відповідно до ч.1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України, у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Повідомлення про підозру це процесуальне рішення прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, що ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування, та у якому формується припущення щодо причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'ясненням її прав і обов'язків [12, с.20].

Після повідомлення про підозру слідчий досліджує всі обставини, що входять до предмета доказування. У разі визнання доказів достатніми, що підтверджують вину підозрюваного у вчиненому ним злочині, а також якщо відсутні підстави для закриття кримінального провадження слідчий або прокурор приймають рішення про складання обвинувального акта. Отже, надалі функція обвинувачення реалізується в складанні обвинувального акта. Відповідно до ч.1 ст. 291 КПК України обвинувальний акт складає слідчий, після чого затверджує прокурор. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з актом, який склав слідчим [4]. Обвинувальний акт – це процесуальний акт, в якому відображено рішення слідчого, затверджене прокурором, чи самого прокурора про закінчення досудового розслідування і переведення обвинувачення до суду.

Після отримання обвинувального акта суд призначає підготовче судове засідання, а після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду (ч.1 ст. 316 КПК України) [4]. Судовий розгляд проводиться стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, зазначених в законі (ч.1 ст. 337 КПК України) [4]. В судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень прокурор підтримує державне обвинувачення – що є наступним етапом реалізації функції обвинувачення. Державне обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК) [4]. Крім цього, прокурор під час судового розгляду має право відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінити його або висунути додаткове обвинувачення (п.15 ч. 1 ст. 36 КПК України) [4]. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді (ч.2 ст. 340 КПК України) [4].

В подальшому функція обвинувачення реалізується прокурором на стадії судового розгляду в обвинувальній промові в дебатах сторін. Отже, в обвинувальній промові прокурор формує остаточне державне обвинувачення.

Згідно з КПК України, право формулювати обвинувачення також надано суду. Здійснюючи правосуддя, суд формулює обвинувачення у вирокі – це наступний етап реалізації функції обвинувачення. Якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність. Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч.2,3 ст. 373 КПК України) [4]. В апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили (ч.1 ст.392 КПК України) [4]. Прокурор має право подавати апеляційну скаргу (п.6 ч.1 ст. 393 КПК України) [4]. Апеляція передбачає новий розгляд справи в межах, вказаних у скарзі судом другої інстанції. Апеляційна скарга є формою реагування прокурора на неправосудні з його погляду рішення суду (вирок, ухвалу). Це означає, що прокурор окружної прокуратури повинен організувати роботу з підтримання державного обвинувачення таким чином, щоб на кожне незаконне та необґрунтоване рішення суду був акт прокурорського реагування – внесена апеляційна скарга до апеляційного суду. Також, прокурор, який брав участь у судовому розгляді має право подання касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом на судові рішення у кримінальній справі. Скарга, заява має бути обґрунтована доказами, містити конкретні формулювання порушень закону, допущених судом, та засобів їх усунення.

Отже, функція обвинувачення у кримінальному процесі це напрям процесуальної діяльності уповноважених кримінальним процесуальним законодавством учасників (слідчого, прокурора, потерпілого, суду), направлений на викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також підтримання і доведення висунутого їй обвинувачення в суді, яка реалізується поетапно, в залежності від виконання виду процесуальної діяльності його учасниками і виникає з моменту складення протоколу про затримання особи як підозрюваного і закінчується обвинувальним вирокі суду, що набрав законної сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. - М.: Наука, 1968. - Том 1. - 470 с.; 1970. - Т. II. - 516 с. 2. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти: Конспект лекції. - Х.: Національна юридична академія України, 1995. - 28 с. 3. Кримінальний процес України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти I за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця.- Х. : Право, 2000.- 494 с. 4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>. 5. Маляренко В. Т. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення / В. Т. Маляренко, І. В. Вернидубов. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 240 с. 6. Давыдов 77. М. Обвинение в советском уголовном процессе.- Свердловск: Средне-Уральское книжное издательство, 1974 – 136 с. 7. Ривлин А. Л. Понятие обвинения, его место в советском уголовном судопроизводстве // Вопросы государства и права - М.: Юрид. лит., 1970.- С. 254–262. 8. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: Монографія - К.: Атіка, 2007.- 160 с. 9. Предместніков О. Г. Обвинувальна функція у кримінальному процесі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/556-protses/14708-2011-01-18-23-33-07.htm>. 10. Ряшко О. В., Кундик Н. В. Сутність та етапи реалізації функції обвинувачення в кримінальному провадженні /О.В. Ряшко, Н. В. Кундик // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. - № 1. – С. 425-436. 11. Юрчишин В. Обвинувальна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві за новим КПК України // Вісник прокуратури - 2012 - № 6 - С 92. 12. В. О. Гринюк В. О. Повідомлення про підозру як форма здійснення

первинного обвинувачення у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2017_1_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2017_1_6%20(1).pdf)

REFERENCES

1. Strohovych M. S. Kurs sovet-skoho uholovnoho protsessu. - M.: Nauka, 1968. - Tom 1. - 470 p.; 1970. - T. II. - 516 p.
2. Alpert S. A. Kryminalno-protseualni funktsiyi: ponyattya, systema, sub'yekty: Konspekt lektsiyi. - X.: Natsionalna yurydychna akademiya Ukrainy, 1995. - 28 p.
3. Kryminalnyy protses Ukrainy : pidruch. dlya stud. yuryd. spets. vyshch. zakladiv osvity I za red. YU. M. Hroshevoho ta V. M. Khotentsya.- KH. : Pravo, 2000.- 494 p.
4. Kryminalnyy protseualnyy kodeks Ukrainy [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.
5. Malyarenko V. T. Prokuror u kryminalnomu sudochynstvi: deyaki problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya / V. T. Malyarenko, I. V. Vernydubov. – K. : Yurinkom Inter, 2001. – 240 p [4, p. 133].
6. Davydov 77. M. Obvyneniye v sovetskom ugolovnom protsesse.- Sverdlovsk:Sredne-Ural'skoye knizhnoye izdatel'stvo, 1974 - 136 p .
7. Rivlin A. L. Ponyatiye obvyneniya, yego mesto v sovetskom ugolovnom sudoproizvodstve // Vopros'i gosudarstva i prava - M.: Yurid. lit., 1970.- P. 254—262.
8. Rohatyuk I. V. Obvynuvachennya u kryminalnomu protsesi Ukrainy: Monohrafiya - K.: Atika, 2007.- 160 p.
9. Predmestnikov O. H. Obvynuvalna funktsiya u kryminalnomu protsesi [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://radnuk.info/statti/556-protseul/14708-2011-01-18-23-33-07.htm>.
10. Ryashko O. V., Kundyk N. V. Sutnist ta etapy realizatsiyi funktsiyi obvynuvachennya v kryminalnomu provadzhenni /O. V. Ryashko, N. V. Kundyk//Naukovyy visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. – 2015. - № 1. – P. 425-436.
11. Yurchyshyn V. Obvynuvalna diyalnist prokurora u kryminalnomu sudochynstvi za novym KPK Ukrainy // Visnyk prokuratury - 2012 - № 6 - P 92.
12. V. O. Hrynyuk V. O. Povidomlennya pro pidozru yak forma zdiysnennya pervynnoho obvynuvachennya u kryminalnomu provadzhenni [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: [file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2017_1_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2017_1_6%20(1).pdf)

Дата надходження: 16.04.2020 р.

Svitlana Soroka

Institute of Jurisprudence and Psychology
of the Lviv Polytechnic National University
,Department of Criminal Law and Process
Cand. of Law, Ass prof.,

Rimma Rymarchuk

Institute of Jurisprudence and Psychology
of the Lviv Polytechnic National University
Department of Civil Law and Procedure
Cand. of Law, Ass prof.,

FUNCTIONS OF THE CHARGE: CONTENT AND STAGES OF IMPLEMENTATION

The analyzed positions of scientists that determine the content of criminal procedure functions. Here the question was examined regarding the content, the moment of occurrence and the stages of the implementation of the criminal procedure function of the prosecution. It is emphasized that the function of the prosecution is the driving force of the criminal process and contributes to the emergence of other criminal procedural functions of the defense and the trial.

Key words: court, prosecutor, investigator, criminal proceedings, criminal procedure functions, prosecution function, defense function, judicial function